

Samenvatting Semantiek 1

HC 1: Wat is Semantiek?

1.1 Wat is Semantiek

Semantiek is de studie van de betekenissen van woorden en zinnen.

Er zijn modulaire en niet-modulaire visies op grammatica.

Modulaire visie: Sound ↔ Phonology ↔ Syntax ↔ Semantics ↔ Thought

Niet-modulaire visie: Cognitive Grammar.

Wat doet een Semanticus

Een semanticus bestudeert de kennis van betekenis die taalgebruikers bezitten en de manier waarop ze die kennis gebruiken.

Probleem: Betekenis is onzichtbaar.

Patronen in betekenis

Parafrase:

- De schuur staat achter het huis.
- Het huis staat voor de schuur.

Contradictie:

- De aarde draait om de zon.
- De aarde draait niet om de zon.

Ambigüiteit:

- Ze rende naar de bank.
- Hij zag de man met de verrekijker.

Gevolgtrekking (Entailment):

- Balthasar Gerards vermoordde Willem van Oranje.
- Willem van Oranje is dood.

Symbol: Conventioneel verband tussen een teken en datgene waar het teken naar verwijst.

Symbolen worden bestudeerd in de **Semiotiek**.

Betekenis van taal: Deelverzameling van algemeen menselijke vermogen om symbolen te gebruiken.

Teken: Is de combinatie van vorm en betekenis (betekenaar en betekenis).

Onderwerpen die aan bod komen

- Wat is betekenis?
- Wat is de relatie tussen taal en de werkelijkheid?
- Hoe bepalen luisteraars de betekenis van een woord of zin?
- Beïnvloedt je taal je denken?
- Op welke manier kan betekenis worden bestudeerd?

1.2 Moeilijkheden voor theorie van betekenis

Mogelijke theorie van betekenis: Semantische kennis bestaat uit definities van de betekenissen van woorden.

Deze theorie is te simpel om een aantal redenen:

Circulariteit:

Hoe kunnen we de betekenis van een woord weergeven zonder andere woorden te gebruiken?
Mogelijke oplossing: Gebruik van een metataal (meestal een vorm van logica). Voordelen: niet ambigu, duidelijk, consistent, ...

Niet-talige kennis:

Kunnen we wel een onderscheid maken tussen talige en niet-talige kennis?
Mogelijke oplossing: Relateer woordbetekenissen aan concepten en categorieën.

Invloed van context:

Hoe draagt context bij aan betekenis?
Mogelijke oplossing: Maak onderscheid tussen contextuele betekenis (pragmatiek) en letterlijke betekenis (semantiek).

1.3 Compositionaliteit van betekenis

Je kunt in principe een oneindig aantal zinnen genereren.
Verklaring: Syntactische regels zijn recursief.
Gevolgen voor de semantiek: Al deze zinnen moeten ook een betekenis krijgen.

Productiviteit van zinsvorming = compositionaliteit van betekenis.
Algoritme voor de combinatie van betekenissen.
De betekenis van een uitdrukking wordt bepaald door de betekenissen van de samenstellende delen plus de manier waarop deze betekenissen worden gecombineerd.

Combinatie van betekenissen

Onafhankelijk van syntactische regels (generatieve syntaxis).
Parallel aan syntactische regeltoepassing (sommige andere taaltheorieën, zoals categoriale grammatica en HPSG).

1.4 Enkele belangrijke termen

Reference – sense:

Woorden hebben een **reference**: Ze staan in een bepaalde relatie tot de wereld.
Woorden hebben een **sense**: Ze staan in een bepaalde relatie tot andere woorden.

Eenheden in taal: Uitingen (utterances) – zinnen (sentences) – proposities (propositions)

Uitingen worden gedaan door een bepaalde spreker in een bepaalde context door het produceren van spraak. Is een reeks van klanken op een bepaald moment.

Zinnen zijn abstracte grammaticale elementen die zijn afgeleid van uitingen. Zijn grammaticaal of ongrammaticaal.

Proposities zijn abstracte inhoud van zinnen. Kunnen waar of onwaar zijn en zijn niet gebonden aan bewoordingen.

Letterlijke betekenis – Figuurlijke betekenis

Semantiek – Pragmatiek:

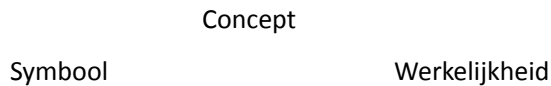
Pragmatiek: Betekenis beschreven in relatie tot sprekers en hoorders (**Speaker Meaning**).

Semantiek: Betekenis waarbij de gebruikers buiten beschouwing worden gelaten (**Sentence Meaning**).
De grens tussen semantiek en pragmatiek is moeilijk te trekken.

HC 2: Inleiding (vervolg)

Seomitishe driehoek

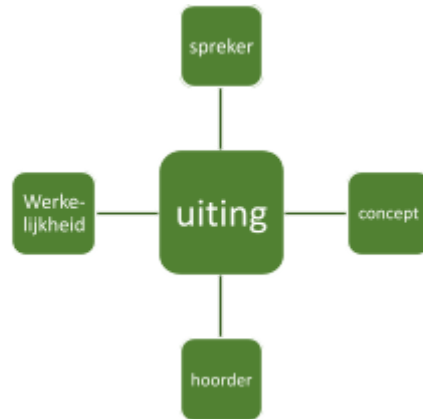
Dus: Teken, concept, zaak. Maar dat is niet alles:

Er zijn ook woorden met meer **interactionele betekenissen**, waarbij de verwijzing minder belangrijk is (goh, nou moe, toe nou).

Een ander model:

Betekenis als **verwijzing/referentie** naar elementen in een externe werkelijkheid.

Dit model is een verzameling objecten en een toewijzingsfunctie die aan woorden en woordgroepen objecten, verzamelingen van objecten, verzamelingen van paren objecten, etc. toewijst, afhankelijk van het type van

de uitdrukking.

Binaire relatie: is relatie tussen twee objecten.

Zeer basale kijk op betekenis:

Geschikt voor het berekenen van waarheidswaarden:

0 = onwaar

1 = waar

Wordt gebruikt in toepassing met databases en is handzaam.

Maar doet weinig recht aan complexe intuïties over wat de betekenis eigenlijk is. Dus betekenis ≠ referentie.

Modellen geven aan wat je moet weten om de waarheidswaarde van een mededeling vast te stellen, maar geven geen goede weerspiegeling van de kennis in ons hoofd.

Betekenis = concept in het hoofd.

Dit concept stelt je in staat om de verwijzing van een woord of uitdrukking te bepalen.

Cognitieve benadering van betekenis: betekenis is iets wat je al dan niet kunt kennen, leren en kwijtraken. Het is niet tastbaar, een **referent** soms wel.

Hilary Putnam: **Semantic externalism:** betekenissen zitten niet (altijd) in je hoofd. Een inscriptie in een onbekende taal heeft een betekenis, ongeacht of die in iemands hoofd zit of niet. Als we een nieuw woord opzoeken in een woordenboek gebruiken we een externe (niet-mentale) bron om een betekenis te vinden.

Van veel woorden kennen we de precieze betekenis niet, daarvoor maken we gebruik van experts (bijv. planten en dierennamen). Sommige tekens hebben alleen betekenis voor een computer.

Hoe verwijzen we?:

Met eigennamen: Dit is een **dure methode:** voor alles moeten we dan een unieke naam hebben. Voor mensen, huisdieren, bedrijven, steden, straten en rivieren is dat oke, maar voor dingen en lichaamsdelen en groepen wordt dan al gauw te veel moeite. Ook vereist het veel kennis. Vaak is het daarom handiger te kiezen voor een beschrijving **Definiete descripties**

Verschillen tussen eigennamen en definiete descripties: Eigennamen liggen vast: ze verwijzen steeds naar dezelfde persoon, definiete descripties niet.

Sommige eigennamen hebben de vorm van een definiete descriptie maar zijn eigennamen. Groepen hebben zelden namen, behalve als een groep een soort eenheid vormt.

Namen zijn (grotendeels) arbitrair. Gebruik van eigennamen betekent dat de spreker denkt dat de hoorder weet wie de drager van die naam is. Dat kan wel eens mis gaan.

Niet-arbitrair (niet-willekeurig) kan zijn:

- Jongensnaam vs. meisjesnaam
- Erik vs. Marie
- Chique vs. ordinaire namen
- Dierennamen

Naam kan ook informatie geven over mogelijke herkomst, maar niet op grond van zijn betekenis.

Paralinguïstische informatie: bijvoorbeeld accent vertelt ons ook waar de spreker vandaan komt, en het geslacht en kind of volwassenen.

Definiet vs. indefiniet:

Definiet (bepaald) identiteit moet uniek vast te stellen zijn, zelfs als hij niet bekend is. Wordt meestal gevormd m.b.v. een bepaald lidwoord, aanwijzend voornaamwoord of bezittelijk voornaamwoord

De relatie van soortnamen tot de soort is even arbitrair als bij persoonsnamen.

Optimale niveaus: Superordinate level basic level subordinate level

Zoogdier hond Yorkshire terrier

Linguistic relativity: Sapir-Whorf hypothese:

De manier waarop we naar de werkelijkheid kijken wordt medebepaald door onze cultuur en onze taal. Talige categorieën spelen een directe rol in cognitie. **Rotatie experiment** (egocentische oriëntatie (NL) vs. absolute oriëntatie (AUS)). (Verskil links en rechts, en oost en west).

HC 3: Woordbetekenis

3.1 Lexicale semantiek

We hebben veel verschillende woorden om min of meer hetzelfde uit te drukken, maar we hebben ook woorden die verschillende dingen tegelijk kunnen betekenen.

Lexicale semantiek: de studie van woordbetekenis.

Wat is de betekenis van elk woord in de taal?

Hoe zijn woordbetekenissen onderling gerelateerd?

3.2 Wat is een woord?

Lexicon: lijst van alle woorden in een taal

Lemma: ingang in lexicon (hoofdwoord)

Lexeem: kleinste zelfstandige betekenisdragende eenheid

Woord: zelfstandige betekenisdragende eenheid

Geen één-op-één relatie tussen woord en lexeem:

Eén woord kan gerepresenteerd worden door verschillende lexemen en verschillende woorden kunnen één lexeem representeren.

Lexicale ingangen bevatten alle niet-voorspelbare informatie: uitspraak, grammaticale categorie, betekenis, betekenisrelaties met andere lexemen.

Voorspelbare informatie: samenstelling, afleiding, verbuiging.

3.3 Onderscheid tussen woordbetekenis en context

Woordbetekenissen zijn enigszins ongrijpbaar vanwege de invloed van context op betekenis:

Collocatie: de neiging van woorden om herhaaldelijk samen voor te komen.

Idiomen: gefossiliseerde uitdrukkingen waarin de afzonderlijke woordbetekenissen verloren zijn gegaan.

Semantische verschuiving: variatie van woordbetekenis afhankelijk van context (rond)

Ambigüiteit en vaagheid ambigüiteitstest: doet-dat-ook test: Als de twee betekenissen identiek moeten zijn = ambigüiteit, als de twee betekenissen verschillend kunnen zijn = vaagheid.

Niet alle informatie wordt altijd expliciet gegeven vaagheid/onderspecificatie.

3.4 Typen lexicale relaties

Homonymie: ongerelateerde senses van hetzelfde woord (leer)

Polysemie: wanneer een woord twee of meer gerelateerde senses heeft (brug)

Synonymie: verschillende woorden die dezelfde of vergelijkbare betekenissen hebben

Antonymie: woorden die een tegengestelde betekenis hebben (**binair paar**, **gradeerbaar**, **reversen**, **conversen** en **taxonomisch zusters**)

Hyponymie: een **transitieve** relatie van inclusie (paard – zoogdier). Omgekeerde is **hyperoniem**.

Meronymie: een relatie tussen een deel en het geheel (poot – stoel) (**Niet transitief**)

Lid van een verzameling: Verwijst naar een relatie tussen een woord voor een eenheid en het woord voor een verzameling van die eenheden (vis – school)

Deel va een hoeveelheid: verwijst naar een relatie tussen een niet-telbaar naamwoord en de gebruikelijke eenheid van hoeveelheid (een korrel zand)

3.5 Universalia in lexicale semantiek

Zijn er universele eigenschappen te vinden in de verschillende systemen voor kleurtermen ter wereld?

Linguïstisch relativisme: Wereld taal denken: Arbitraire linguïstische conventies, linguïstische verschillen beïnvloeden cognitie.

Linguïstisch universalisme: Wereld denken taal: Universalia van menselijke cognitie, verschillen afkomstig van universele opties.

Universele focal colors, implicatieve hiërarchie met 7 stadia suggereert dat dit de volgorde van evolutie is. Wel wat kritiek op onderzoek (kleine hoeveelheid talen, vrijwel geen niet-geschreven taal en deelnemers spraken allemaal Engels).

Tegenvoorbeeld: Berinmo stam: Evidentie voor linguïstisch relativisme. Er is sprake van **categorische perceptie**, maar alleen voor sprekers van de taal die het onderscheid markeert. Consistent met linguïstisch relativisme.

Taalfuncties grotendeels in linker hersenhelft. Binnenkomende visuele informatie projecteert contra-lateraal (andere hersenhelft). Visuele stimuli in rechter visuele beeld hebben directer toegang tot linker hersenhelft en dus talige representaties. Tussen categorie onderscheid ging sneller in het rechter visuele veld, omdat de verschillende kleurtermen in de linker hersenhelft het onderscheid vergemakkelijken.

Binnen categorie onderscheid ging langzamer in het rechter visuele veld, omdat dezelfde kleurenterm in de linker hersenhelft het onderscheid bemoeilijkt.

Er is dus een overeenkomst tussen talen in de manier waarop sprekers kleuren categoriseren, maar ook verschillen tussen talen zoals de precieze grenzen tussen kleuren in verschillende talen.

HC 4: Tijd en Aspect

De notie *tijd* wordt uitgedrukt via: uitgangen, hulpwerkwoorden, bijwoorden, bijzinnen en bijwoordelijke

bepalingen van tijd.

Maar er zijn meer mogelijkheden: temporele prefixen (ex) en adjectieven (voormalig).

Er is geen één-op-één relatie tussen tijd van gebeurtenissen en werkwoordstijden.

Vormen voor het verleden:

- Onvoltooid verleden tijd (simple pas) (ovt) *ik kwam gisteren*
- Voltooid tegenwoordige tijd (perfect) (vtt) *ik ben gisteren gekomen*
- Voltooid verleden tijd (pluperfect) (vvt) *ik was gisteren net wakker geworden toen de telefoon ging*
- Presens historicum (ott) *gisteren kom ik bij de dokter*

Onderscheid ovt en vtt belangrijker in het Engels dan het Nederlands.

Current relevance (alleen in het Engels) (*have lived* = woont nog steeds, *lived* = woont er niet meer)

De ovt wordt gebruikt in verhalen, maar in de omgangstaal is de vtt gebruikelijker (in het Nederlands).

Kinderen leren ook eerder de vtt dan de ovt, maar verschilt wel per woord.

Stelsel van Reichenbach: Drie tijdstippen: **E** = event time, **R** = reference time en **S** = speech time (now).

Simple past (ovt): $E = R < S$ *John entered*

Pluperfect (vvt): $E < R < S$ *John had entered when the phone rang*

Perfect (vtt): $E < R = S$ *John has entered*

Future: $S < E = R$ *John will enter*

Future perfect: $S < E < R$ *John will have entered by then*

Reference time wordt gebruikt voor bijwoordelijke bepalingen van tijd.

Aspect: Kijk op gebeurtenissen:

Ongoing (progressive/imperfect) *Jonas was walking the dog, when ...* (relatie E-1 en E-2).

Completed (perfect)

Starting (inchoative)

Engelse progressive is verplicht (behalve bij echte states *John knows the answer*), in het Nederlands is het optioneel.

Een bijzonder geval is *have/be*.

Geen progressive bij **generische zinnen** (*dogs bark*) en **habituële zinnen** (*John smokes pot*).

Vendler classes:

1. States
2. Activities
3. Accomplishments
4. Achievements

Telisch is in de tijd begrensd (achievements en accomplishments), **atelisch** is niet begrensd in tijd (states en activities). Kan testen door in/for te gebruiken (in = telisch, for = atelisch)

Als de hoeveelheid begrensd is heb je een accomplishment, anders een activity

Puntachtige gebeurtenissen:

Semelfactives: korte gebeurtenissen (kuchen, kloppen)

Achievements (change of state): (de oplossing vinden, de wedstrijd winnen)

Iteratief is herhaalde activiteit (kuchen), werkwoorden op -elen/-eren zijn vaak iteratieven.

Een punctueel aspect kan niet worden verenigd met een progressive.

Entailments (gevolgtrekkingen). Met welke accomplishment iemand bezig is, weten we pas als die voltooid is.

HC 5: Betekenisrelaties tussen zinnen

Aristoteles: **sylogistische logica**. **Sylogismen**: geldige gevolgtrekkingsschema's waarbij uit bepaalde premissen een conclusie kan worden getrokken.

Modus Ponens: *Als het regent worden de straten nat. Het regent, dus de straten worden nat.*

Modus Tollens: *Als het regent worden de straten nat. De straten worden niet nat, dus het regent niet.*

Hypothetische syllogisme: *Als het regent worden de straten nat. Als de straten nat worden wordt het glad, dus als het regent wordt het glad.*

Disjunctief syllogisme: *Het regent of het hagelt. Het regent niet, dus het hagelt.*

In een geldige redenering garandeert de waarheid van de premissen de waarheid van de conclusie. Niet alleen voor redeneringen, maar ook voor zinsbetekenissen is waarheid van belang:

Drie soorten zinnen: **Contingente** (of empirische) zinnen *soms waar, soms onwaar*, **Tautologieën** *altijd waar* en **Contradicties** *altijd onwaar*.

Propositielogica wordt gebruikt om semantische relaties tussen zinnen in algemene termen te beschrijven (kleine letters = **proposities**, **connectieven**: creëren complexere vormen en **waarheidswaarden** (T) of (F)). Een **waarheidswaardentabel** definieert interpretatie van een connectief.

Een propositie is een beschrijving van een bepaalde toestand, die waar of onwaar kan zijn. Een volledige zin correspondeert met één propositie, of met een logische samenstelling van twee of meer proposities:

Negatie:	$\neg$	$\neg p$	het is niet het geval dat p
Conjunctie:	$\wedge$	$p \wedge q$	p en q
Disjunctie (incl.):	$\vee$	$p \vee q$	p en/of q
Disjunctie (excl.):	$\vee_e$	$p \vee_e q$	p óf q , niet allebei
(Materiële) implicatie:	$\rightarrow$	$p \rightarrow q$	als p , dan q
Equivalentie:	$\leftrightarrow$	$p \leftrightarrow q$	p dan en slechts dan als q

Logica helpt om te bepalen welke conclusies gerechtvaardigd zijn, gegeven de aannames en helpt om de semantische relaties tussen zinnen preciezer te beschrijven.

Enkele semantische relaties:

Synonymie: p en q zijn identiek in waarheidswaarde

Contradictie: p en q zijn tegengesteld in waarheidswaarde

Entailment (gevolgtrekking): p entails q indien de waarheid van p de waarheid van q garandeert, en indien de onwaarheid van q de onwaarheid van p garandeert

Counterfactual: kan net als bij entailment de vorm 'als p dan q ' hebben. Bij een counterfactual is p overduidelijk niet waar. De semantiek van een counterfactual kan niet worden gedefinieerd in termen van de waarheidswaarden van p en q .

Inferentie: gevolgtrekking gebaseerd op wereldkennis (relatie tussen a en c, en b en c)

Presuppositie: achtergrondvoorwaarde. b zijn presupposities van a . Bekende **presuppositie-triggers** zijn factieve werkwoorden (betreuren, realiseren)

Negatie-test: Een presuppositie blijft geldig als je een negatie toevoegt, maar een entailment niet. Dit zorgt wel voor een **waarheidswaardengat** bij presuppositie.

Presuppositie leent zichzelf minder goed voor een waarheidsgebaseerde analyse dan entailment, vanwege het waarheidswaardengat. Presupposities zijn gevoelig voor context. Presupposities zijn **defeasible** (ophefbaar).

Propositieloga helpt om te bepalen welke conclusies gerechtvaardigd zijn op basis van de aannames en helpt om de betekenisrelaties tussen zinnen preciezer te beschrijven.

HC 6: Mood, Modality en Evidentiality

Mood (wijs) is een morfologische notie (met semantische inhoud) en heeft betrekking op werkwoorden.

Aantonende wijs: feiten, geplaatst in de tijd (Vorm: stam (+ tijd) + congruentie – uitgang) *Het regent*

Aanvoegende wijs: mogelijkheden, wenselijkheden (Vorm: Stam + e (onregelmatige vormen: zij, ware))
Leve de koningin! Hij heeft als het ware drie banen

Bevelende wijs: wenselijkheden (Vorm: Stam) *wees stil, rot op* (andere bevelen: infinitief, voltooid deelwoord, adjectief, interjecties. Exclamatief vs. imperatief

Onbepaalde wijs: van alles (Vorm: Stam + en)

Infinitief met *te* is **lange infinitief**, zonder *te* is **korte infinitief (kale infinitief)**. Veel talen hebben dit onderscheid niet.

Kale infinitief: bij werkwoorden van waarneming, modale en causatieve hulpwerkwoorden.

Aantonende wijs en infinitief hebben geen directe semantische interpretatie. Aanvoegende wijs en imperatief betreffen altijd niet-actuele standen van zaken (wensen, verwachtingen, bevelen).

Optatief: wensen. Vaak heeft de optatief overlap met subjunctiefachtige betekenissen.

Interrogratief: vragen

Debitatief: onzekerheid van de spreker

Energetsich: voor dingen die zeker waar zijn

Modaliteit: Mogelijkheid en **noodzakelijkheid**. Sterke modaliteit is noodzakelijkheid. Zwakke modaliteit is mogelijkheid.

Typen modaliteit:

Logisch mogelijk/noodzakelijk

Toestemming/verplichting (**deontische** modaliteit, *van* bepalingen)

Epistemische modaliteit (mogelijkheid, geven het kennisniveau van de spreker aan, geen *van* bepalingen)

Modale partikels

Andere modale middelen:

Adverbia

Werkwoorden

Bijzinnen

Root modal: de basisbetekenis van de modalen is steeds deontisch in Germaanse talen.

Evidentialiteit:

1. General knowledge *that's an established fact*
2. First-hand personal experience *I was there and I saw it*
3. One's own action *I caught it*
4. Personally affected *they caught me (I know wit because it happened to me)*
5. Hearsay evidence *I was told*
6. Auditory evidence *I hear the raindrops on the roof*
7. Interference *It must have rained because everything is wet*

Evidentialiteit in het Nederlands: Hulpwerkwoorden (*moeten, schijnen*), bepalingen (*volgens mij, zo te zien*), werkwoorden die een bijzin inleiden (*ik zie dat ..., ik hoor het ...*), partikels (*het regent vast, hij is zeker moe*).

HC 7: Thematische Rollen

Thematische rollen = thematische relaties: Geven semantische eigenschappen aan van werkwoordelijke argumenten die voortvloeien uit de betekenis van het werkwoord.

Agens: handelend persoon, degene die een gebeuren veroorzaakt (informatie van het werkwoord en de grammaticale functie, informatie van znw en lidwoord).

Thema (patiens): ondergaat handeling (informatie van werkwoord, informatie van nomen en lidwoord). (Patiens: ondergaat handeling, thema: entiteit die van plaats verandert of gelokaliseerd wordt.)

Transfer: overgang van oorspronkelijke bezitter naar een ander. Kan gepaard gaan met fysieke overdracht (informatie van werkwoord).

Converse: Als A iets koopt van B, dan verkoopt B iets aan A, informatie van werkwoord.

Onderscheid semantische en syntactische classificatie van argumenten (agens en thema/patiens is semantisch).

Experiencer: waarnemer/ondervinder

Beneficiary: profiteert van de handeling (kan ook negatief)

Goal: omschrijving met aan. Daarnaast kan een richtingsbepaling een goal aanduiden.

Location: plek, kan ook overdrachtelijke locaties.

Source: bron

Instrument:

Agens is bij voorkeur subject, maar er zijn uitzonderingen zoals passieve zinnen en nominalisaties.

Middle (mediopassief): persoonlijk of onpersoonlijk. *Deze vloer danst plezierig vs. het danst lekker op deze vloer.*

Verschil passief en middle: Bij passief is er een impliciete of expliciete agens, bij middle niet.

Test: Alleen als er een agens is, kun je een *om*-zin gebruiken.

Thema is bij voorkeur object, subject van predicaat. Bij passief ook subject.

Experiencer: zowel subject als object mogelijk

Thematische hiërarchie:

1. Agens
2. Experiencer
3. Theme/patiens
4. Instrument/Beneficiary/Goal
5. Location

Als een rol uit de hiërarchie voorkomt als subject in een taal, dan geldt dat ook voor alle rollen hoger in de hiërarchie. Hoger in de hiërarchie betekent: heeft voorrang bij realisatie als subject.

Locatie is argument of adjunct (kan het weg: adjunct, kan het niet weg: argument).

Thematische rollen worden toegekend op basis van de betekenis van het werkwoord. Aanwezigheid van negatie, modale hulpwerkwoorden, etc. maakt niet uit.

HC 8: Prepositiologica

Van taal naar prepositiologica:

- Bepaal het aantal proposities
- Bepaal de benodigde connectieven (en hoofdconnectief)
- Bepaal de structuur

- Vertaal

Propositie logica maakt gebruik van waarheidswaardentabellen, daarmee kun je patronen van waarheidswaarden (zoals tautologieën en contradicties) zichtbaar maken.

Tautologie: altijd waar, dus in alle rijen waarheidswaarde T

Contradictie: altijd onwaar, dus in alle rijen waarheidswaarde F

Contingente uitspraak: soms waar, soms onwaar, dus in sommige rijen een T en in andere rijen een F

HC 9: Context en Inferenties

Spreekers zijn voortdurend bezig om te peilen wat de luisteraar weet. Op basis hiervan verpakken sprekers hun uitingen (**contextuele kennis**).

Luisteraars nemen actief deel aan de opbouw van betekenis. Ze maken gebruik van inferenties om aanvullingen te doen op wat de spreker zei (**conversationale inferenties**).

Sprekers laten vaak woorden weg, maar als de spreker teveel informatie weglaat, dan kan de luisteraar de bedoelde betekenis niet meer achterhalen.

Sprekers en luisteraars gebruiken context om betekenissen aan te vullen (pragmatiek): Herkenning van letters kan beïnvloed worden door omringende letters, herkenning van klanken kan beïnvloed worden door visuele context en interpretatie van woorden en zinnen kan beïnvloed worden door de talige en buitentalige context.

McGurk-effect: visuele informatie beïnvloedt welke klanken je denkt te horen.

Verschillende soorten context:

- **Fysieke context** (de situatie):
  - Deixis
- **Discourse** (wat daarvoor al gezegd is):
  - Informatiestructuur
  - Anaforische relaties
- **Achtergrondkennis** (wat je weet):
  - Niet-talige kennis van de wereld
  - Wederzijdse kennis (mutual knowledge) tussen spreker en luisteraar

Deixis: referentie door middel van een uitdrukking (deictisch element) waarvan de interpretatie afhankelijk is van de situatie.

Verschillende soorten deixis:

- **Temporale deixis:** *later, nu, gisteren, tense*
- **Spatiële deixis:** *hier, boven, links, demonstratieven*
- **Textuele deixis:** *hier, op dit punt in het betoog*
- **Persoonsdeixis:** *ik, jij, mij, jouw*
- **Sociale deixis:** *jij vs. u*

Sprekers peilen de kennis van hun luisteraar en verpakken hun uitingen, d.w.z.: Op basis van de ingeschatte kennis van de luisteraar geven sprekers hun uitingen een bepaalde vorm **informatiestructuur**. Dit geeft onderscheid weer tussen: oude (gegeven) informatie en nieuwe (of anderszins belangrijke) informatie.

Informatiestructuur wordt weerspiegeld in: keuze voor soort NP, Intonatie, syntactische structuur en topic van de zin.

Keuze voor soort NP: Definiëte NP als de informatie gegeven is (*ik ga naar het feest*) en indefiniëte NP als de informatie nieuw is (*ik ga naar een feest*). Pronomen als de informatie gegeven en toegankelijk

(accessible) is (*ik ge er naartoe*).

Hiërarchie van de verschillende informatietoestanden van een referent van meest gegeven tot meest nieuw: in focus (*het*) > activated (*dit/dat*) > familiar (*die + N*) > uniquely identifiable (*de + N*) > referential (*deze + N*) > type identifiable (*een + N*)

Pronomina zoals *er* en *hij* worden vaak **anaforsch** gebruikt. Anaforsch gebruikte elementen zijn voor hun betekenis afhankelijk van een eerder genoemd woord (het **antecedent**).

Luisteraars gebruiken verschillende bronnen van informatie bij interpretatie van pronomina, soms met door de spreker een onvoorzien resultaat.

Ook **intonatie** weerspiegelt informatiestructuur: sprekers markeren nieuwe (of contrastieve) informatie door klemtoon **focus**. Focus = nieuw, rest = gegeven.

Ook bepaalde **syntactische constructies** weerspiegelen informatiestructuur: **Cleft-constructie**: Algemeen: het was X die Y, waarin X de nieuwe informatie is.

De **topic** van een zin is datgene waar de zin over gaat (meestal gegeven informatie). In het Nederlands is het subject meestal het topic van de zin, topic van een zin is niet persé het topic van discourse.

Ook niet-talige kennis van de wereld speelt een belangrijke rol bij het begrijpen van uitingen.

Conversationale inferenties

Luisteraars nemen actief deel aan de opbouw van betekenis door gebruik te maken van inferenties: anafora, bridging-inferenties en conversationale implicaturen.

Sprekers vertrouwen erop dat luisteraars dergelijke inferenties maken en zijn daardoor niet altijd even expliciet.

Coreferentie is het geval waarin twee uitdrukkingen (anaforsch gebruikte uitdrukking en antecedent) naar dezelfde entiteit verwijzen: definiëte NP, pronomina en reflexieven.

Interpretatie van anafora afhankelijk van context. Verwijst soms inferentie op basis van wereldkennis.

Bridging-inferenties: iets wordt gekoppeld aan een eerder genoemd woord op basis van kennis van de wereld.

Coöperatieprincipe: in een conversatie is er een impliciete overeenkomst dat sprekers en luisteraars zich aan bepaalde regels houden. Een expliciete, voor alle participanten waarneembare, schending van het Coöperatieprincipe leidt vaak tot niet-letterlijke interpretatie. Luisteraars gaan namelijk op zoek naar een interpretatie die **de 4 maxims** (vuistregels) van conversatie niet schendt. **conversationale implicatuur**
Kenmerken van een implicatuur: wordt geïmpliceerd, dus niet letterlijk gezegd, ontstaat via interactie met context, is defeasible (kan teruggenomen worden) zonder een contradictie te veroorzaken.

Maxime van Kwaliteit: zeg niets waarvan je geloofd dat het onwaar is en zeg niets waarvoor je geen bewijs hebt.

Maxime van Kwantiteit: maak je bijdrage zo informatief als nodig is (voor het doel van de conversatie) en maak je bijdrage niet informatiever dan nodig is.

Maxime van Relatie (Relevantie): wees relevant.

Maxime van Wijze: vermijd onduidelijkheid, vermijd ambiguïteit, wees kort en wees ordelijk.

Schalen van informativiteit relevant voor scalaire implicaturen (de spreker gebruikt de zwakkere vorm op de schaal, dus is de sterkere vorm niet waar).

Kinderen begrijpen nog tot zeker hun 11de scalaire implicaturen anders dan volwassenen. Kinderen zijn logischer dan volwassenen en kennen vaak een letterlijke betekenis toe. Dit geldt ook voor andere taalvormen, zoals verwijzende uitdrukkingen, metaforen en ironische uitingen.

Waarom hebben kinderen moeite met inferenties? Ontbreken van pragmatische kennis? Te kleine werkgeheugencapaciteit om inferentie te maken? Te langzame taalverwerking om inferentie te maken?

Redenering cognitief te complex?

En hoe zit het met andere groepen luisteraars, zoals mensen met autisme of Broca's afasie?

Volwassen luisteraars nemen actief deel aan de opbouw van betekenis en maken gebruik van inferenties om aanvullingen te doen op wat de spreker zei: (A, B, C: Anafora, Bridging-inferenties en Conversationale implicaturen).

HC 10: Betekeniscomponenten

Componential analysis: betekenissen analyseren als combinaties van semantische primitieven, handig voor automatisch vertalen (universele tussentaal).

Generatieve semantiek: stond bekend om zeer abstracte dieptestructuren met lange derivaties. Voordeel: zelfde onderliggende structuur voor zinnen met gelijke betekenis. **Universal Base Hypothesis:** alle talen zijn onderliggend gelijk. Nadelen: theorie werd te ingewikkeld, niemand wist meer wat wel en wat niet was toegestaan volgens de theorie en zeer abstracte onderliggende structuren worden al gauw arbitrair.

Verwantschapstermen: geslacht, kind van, getrouwd met. Met deze drie notaties kun je alle Nederlandse verwantschapstermen beschrijven.

Componentiële analyse levert allerlei semantische kenmerken op die van belang zijn voor het beschrijven van talen.

Geslacht is in vele talen deels arbitrair en deels gemotiveerd.

Werkwoorden van beweging: soort beweging en richting.

Niet alles is decomponeerbaar. Decompositie soms arbitrair.

Werkwoorden vergelijken op onderdelen: middle (*het brood snijdt gemakkelijk*), conative alternation (*Margaret cut at the bread*) en body part ascension (*Margaret cut Bill on the arm*).

Touch is a pure verb of contact, *hit* is a verb of contact by motion, *cut* is a verb of causing change by contact with some instrument and *break* is a pure change of state verb.

Conotive = motion

Body part ascension = contact

Middle = cause/change

Aspectuele klasse bij aan-alternantie. Aan-alternantie is activity/atelisch. (opposite is accomplishment/telisch)

Terugkerende betekenselementen make het mogelijk om semantische klassen van werkwoorden te definiëren. Werkwoorden uit dezelfde semantische klasse gedragen zich syntactisch ook vaak vergelijkbaar, dat is te zien bij werkwoordalternaties.

HC 11: Predikatenlogica

Predikatenlogica richt zich op interne betekenisstructuur van proposities en is een uitbreiding van de propositielogica.

Formele semantiek: model-theoretische semantiek: waarheidsconditionele semantiek:

Richt zich op de relatie tussen taal en werkelijkheid. Interpretatie ten opzichte van model, niet van de werkelijkheid. Je begrijpt de betekenis van een uiting als je: de uiting kunt koppelen aan de situatie die het beschrijft en de waarheidscondities van de uiting kunt bepalen.

Hanteert referentiële/denotationele benadering van betekenis: betekenis van naam is individu in het

model, betekenis van intransitief werkwoord is verzameling van individuen in het model, betekenis van zin is zijn waarheidswaarde.

Maakt gebruik van logica om betekenissen weer te geven.

Voordelen gebruik van logica: is precies, vermijdt circulariteit in de beschrijving van betekenis en levert productieve interpretatieprocedure op.

Formeel-semantische analyse bestaat uit drie stappen:

- Vertalen van een uitdrukking in een natuurlijke taal naar een uitdrukking in een logische (meta-)taal.
- Opstellen van een formeel model dat de situatie beschrijft.
- Evaluatie van de afbeelding tussen de uitdrukking in de logische taal en de gemodelleerde situatie, d.w.z. is de uitdrukking waar of onwaar in de situatie?

$\in$: is een element van

$\notin$: is geen element van

$\forall$: universele kwantor (alle, iedere, elke)

$\exists$: existentiële kwantor (een, enkele, sommige)

HC 12: Kwantoren en Polariteit

$\subseteq$: subset van

Upward monotonicity: als x een element is van q, en x een subset van y, dan is y een element van q.

Downward monotonicity: als x een element is van q, en y een subset van x, dan is y een element van q.

Upward monotone quantifiers: all, some, at least ..., most, several, a

Downward monotone quantifiers: no, few, at most ..., less than ..., neither, none of

Goeie test: Jongens zijn Nederlands, jongens zijn Europees

Alle is transitief, reflexief

Sommige is symmetrisch

HC 13: Intensionaliteit

$\square$: noodzakelijkheid

$\diamond$: mogelijkheid

Epistemische modaliteit drukt de mate van **waarschijnlijkheid** van de stand van zaken uit en gaat van noodzakelijkheid via waarschijnlijkheid tot mogelijkheid.

Deontische modaliteit drukt de mate van morele **wenselijkheid** van de stand van zaken uit en gaat van verplichting via wenselijkheid naar toestemming.

Dynamische modaliteit drukt de mate van **vermogen** of potentie uit en gaat van noodzaak via wens of verlangen naar capaciteit.

HC 14: Cognitieve Semantiek
